

YOLSUZLUK ALGI ENDEKSİNE GÖRE TÜRKİ CUMHURİYETLERİN DURUMU: GELİŞMELER, SORUNLAR VE ÖNERİLER*

Hasan GÜL¹
Azamat MAKSÜDÜNOV²
Emin YÜREKLİ³
Murat AVCI⁴

Özet

Yolsuzluk, ülkelerin ekonomisine, toplumun refah seviyesine ve adalet anlayışına etki eden temel ve evrensel bir problemdir. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye Cumhuriyetlerinin yolsuzluk ile ilgili durumunu incelemek, gelişmeleri ve sorunları ortaya koymaktır. Bu bağlamda öncelikle söz konusu ülkelerin sosyo-ekonomik durumları değerlendirilecektir. Daha sonra yolsuzluk sorunuyla mücadelede dünya tecrübesi ve örnek alınan ülkelerdeki uygulamalar incelenecektir. Türkiye Cumhuriyetlerindeki durumu ortaya koymak için Uluslararası Saydamlık Örgütü tarafından yayınlanan Yolsuzluk Algı Endeksinden yararlanılacaktır. Çalışma Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan olmak üzere 6 ülkeyi ve 2012-2017 yılları arasındaki 6 yıllık dönemi kapsamaktadır. Yolsuzlukla mücadelede Türkiye Cumhuriyetlerindeki durumun tespit edilmesi, gelişmelerin ve sorunların tartışılması bu konuda bundan sonra yapılacak faaliyetler açısından önem arz etmektedir. Çalışmanın sonuçlarının söz konusu ülkelerdeki yolsuzlukla ilgilenen kurum ve kuruluşlara önemli bilgiler sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yolsuzluk, Türkiye Cumhuriyetler, Yolsuzluk Algı Endeksi.

The Situation of the Turkic Republics According to the Corruption Perceptions Index: Improvements, Problems and Suggestions

Abstract

Corruption is a fundamental and universal problem that affects the economies, society's welfare and sense of justice. The aim of this study is to examine the situation of corruption of the Turkic Republics, to reveal the improvements and problems. In this context, first of all the socio-economic situation of the mentioned countries will be evaluated. After that, world experiences of the fighting against corruption and practices in the sample countries will be examined. Data from Corruption Perceptions Index published by the Transparency International will be utilized in order to reveal the situation in Turkic Republics. The study covers 6 countries, including Turkey, Azerbaijan, Turkmenistan, Kyrgyzstan, Kazakhstan, Uzbekistan and 6 years period between 2012-2017. It is crucial to see the current situation in Turkic Republics, to discuss improvements and problems

* Bu çalışma 3-5 Ekim 2018 tarihleri arasında Bişkek-Kırgızistan'da düzenlenen 6. Uluslararası Türk Dünyası Ekonomi Forumu'nda bildiri olarak sunulmuş ve Bildiriler Kitabında basılmıştır.

¹ Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, hasan.gul@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3720-5451

² Dr. Öğr. Üyesi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, azamat.maksudunov@manas.edu.kg, ORCID: 0000-0002-5010-513X

³ Doç. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, emin.yurekli@manas.edu.kg, ORCID: 0000-0001-7845-0878

⁴ Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, murat.avci@manas.edu.kg, ORCID: 0000-0002-2355-1396

in terms of activities to be carried out in future. It is thought that the results of this study will provide important information to institutions and organizations dealing with corruption in these countries.

Keywords: Corruption, Turkic Republics, Corruption Perceptions Index.

GİRİŞ

Yolsuzluk, bütün ülkelerde ekonomik, toplumsal refah ve gelir adaletsizliği sorunlarına yol açtığı için önem arz eden uluslararası bir konudur (Hughes, 2010: 36). Dünya Bankası, Uluslararası Şeffaflık Örgütü, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin ve birçok devletin yolsuzluğu önlemeye yönelik faaliyetlerde bulunması konuya olan ilginin seviyesini göstermektedir. 2017 Dünya Ekonomik Formunda (www.weforum.org) belirtildiği üzere yolsuzluğa yılda 2 trilyon doların harcandığına vurgu yapılmıştır.

Yolsuzluk, genellikle mali kazanç veya politik destek tekliflerine cevap olarak kamu kaynaklarını yöneten kişilerin resmi kuralları ihlali olarak tanımlanmaktadır (Ampratwum, 2008: 76). Ekonomik ve politik yolsuzluk şeklinde yapılan sınıflandırmada ekonomik yolsuzluk; memurun kamu olanaklarını özel çıkarları doğrultusunda kullanarak ekonomik kazanç elde etmesi olarak ifade edilirken, politik yolsuzluk ise kamu personelinin devlet kaynaklarını mali kazanım veya siyasi destek olarak çıkarları doğrultusunda kullanması olarak ele alınmaktadır (Ampratwum, 2008: 77). Yolsuzluk tanımlarındaki ortak nokta toplumu olumsuz etkilemesidir (Lučić vd., 2016: 318). Kavram üzerinde ortak bir tanımın olmamasının sebebi, yolsuzluk standartlarının kültürel olarak değişmesi ve ülkelerdeki yolsuzluk faaliyetlerine göre farklılıklar göstermesindedir (Sandholtz ve Koetzle, 2000: 47). Yolsuzluk bünyesinde genel olarak rüşvet, kamu memurları tarafından kamu mallarının satışı, zimmete geçirme, kamu ihalelerine fesat karıştırma, yasa dışı faaliyette bulunma ve çıkar gruplarını destekleme gibi kavramlar bulunmaktadır (Svensson, 2005: 22).

Yolsuzluklar genellikle gelişmekte olan ekonomiler ile geçiş ekonomisine sahip ülkelerde daha yaygın görülmektedir (Özçelik vd., 2010: 434). Devletlerdeki politikaların ve kurumların zayıf olması yolsuzluğu yükseltmektedir (Yolles ve Sawagvudcharee, 2010: 128). Komünist rejimin çöküşüyle bağımsızlığına kavuşan ülkelerin piyasa ekonomisine geçişi ve kamu kurumlarının yapılandırılması süreci başlamıştır. Zayıf yasa ve kurumlara sahip ülkeler uzun bir süre komünizm sisteminde kaldıkları için yolsuzluklara karşı savunmasız kalmıştır (Cokgezen, 2004: 82). Komünist dönemin sona ermesi ile bağımsızlığını kazanan Türkiye Cumhuriyetleri, geçiş ekonomisi sürecinde yeni bir yapılanma ve reformlar ile uluslararası sisteme dâhil olmaya çalışmıştır. Geçiş ekonomilerindeki reform sürecinde devlet yapısı ve kurumlarının ekonomik politikaların uygulanmasında kendi çıkarına göre dizayn eden gruplar için fırsatlar oluşmuş ve kamu kaynaklarını kontrol edecek bir mekanizmanın olmaması yolsuzluğu kolaylaştırmıştır (Sandholtz ve Taagepera, 2005: 127; Cokgezen, 2004: 82). Ayrıca yolsuzluk olgusunun, bağımsızlığını kazan ülkelerde komünist rejimin mirası olarak bölgedeki komünist rejime dâhil olmayan ülkelere nazaran daha yüksek olduğu öne sürülmektedir (Cieślik ve Goczek, 2018: 52; Sandholtz ve Taagepera, 2005: 110).

Bağımsızlık sonrasında Türkiye Cumhuriyetleri, kamu kurumlarında ve ekonomik geçiş süreçlerinde birçok reform uygulamıştır. Ortaya konulan reformlar ve politikalar söz konusu ülkelerde yolsuzluk sorununu çözüme kavuşturmamıştır. Bununla beraber Türkiye Cumhuriyetlerinden biri olan

Türkiye’de de politik ve yönetsel yolsuzluk yaygın olarak görülmektedir (Çaha, 2009: 108). Bu bağlamda araştırmanın amacı Türk Cumhuriyetlerinde yolsuzluk sorunlarını Dünya Şeffaflık Endeksinin verileri doğrultusunda analiz etmek ve yolsuzluk mücadelesini dünya tecrübeleri dâhilinde araştırmak ve çözüm önerileri geliştirmektir. Çalışmada ilk etapta Türki Cumhuriyetlerinin sosyo-ekonomik yapısından bahsedilecek olup daha sonra yolsuzluğu önlemek için yapılan çalışmalar incelenecektir. Son olarak 2012-2017 yıllarında Uluslararası Şeffaflık Örgütünün algı endeksi verilerine yer verilecektir. Araştırmanın sonuç kısmında ise yolsuzluk ile ilgili çıkarımlar ve önerilerde bulunulacaktır.

1. TÜRKİ CUMHURİYETLERİN SOSYO-EKONOMİK DURUMU

Türki Cumhuriyetlerin sosyo-ekonomik yapılarını incelemeyi amaçlayan bu çalışmada Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan’ın coğrafi büyüklükleri, nüfus yoğunluğu ve dağılımları, ekonomik kalkınma, yer altı ve yer üstü zenginlikleri, siyasal, sosyal, toplumsal ve kültürel yönleri, jeopolitik konumları, etnik, dinsel ve tarihsel medeniyet ve kültürel farklılıkları gibi hususlar bakımından birbirlerinden önemli ölçüde farklılıklara sahip oldukları görülmektedir (Karaağaçlı, 2012).

Orta Asya ülkelerinden Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan ile Türkiye’nin demografik ve ekonomik göstergeleri ile girişimcilik verileri incelenmiş ve tablolatırılmıştır (Tablo 1 ve 2).

Tablo 1. Orta Asya Ülkelerinden Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan ile Türkiye’nin Göstergeleri, 2017

	Nüfus (milyon)	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	İşsizlik Oranı (%)
Azerbaycan	9,8	1,1	5
Kazakistan	18,03	1,35	4,86
Özbekistan	32,3	1,67	7,17
Türkmenistan	5,7	1,67	3,4
Kırgızistan	6,2	1,98	7,28
Türkiye	80,7	1,53	11,26

Kaynak: The World Bank, 2018

Tablo 1 incelendiğinde;

- Nüfus bakımından Türkiye’nin 80,7 milyon ile birinci sırada olduğu, ardından 32,3 milyon ile Özbekistan’ın yer aldığı görülmektedir. Daha sonra sırasıyla 18,03 milyon ile Kazakistan’ın, 9,8 milyon ile Azerbaycan’ın, 6,2 milyon ile Kırgızistan’ın geldiği ve son sırada 5,7 milyon ile Türkmenistan’ın olduğu anlaşılmaktadır,

- Yıllık nüfus artış hızının % 1,98 ile en fazla Kırgızistan’da, en düşük ise % 1,1 ile Azerbaycan’da olduğu,

- İşsizlik bakımından en yüksek oranın % 11,26 ile Türkiye’de, en düşük oranın ise % 3,4 ile Türkmenistan’da olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Orta Asya Ülkelerinden Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye'nin Girişimcilik Göstergeleri (2015-2018)

Ülkeler	2015	2016	2017	2018
Azerbaycan	-	-	57	62
Kazakistan	88	59	62	64
Özbekistan	-	-	-	-
Türkmenistan	-	-	-	-
Kırgızistan	-	-	92	100
Türkiye	25	28	36	37

Kaynak: The Global Entrepreneurship and Development Institute, 2018

Tablo 2 incelendiğinde;

- Kırgızistan'ın ve Azerbaycan'ın 2017 yılında sıralamaya girdiğini ve Türkmenistan ve Özbekistan'ın verisinin bulunmadığı,
- Sovyet rejim sonrası bağımsız Türk Cumhuriyetlerinden Kazakistan'ın 2014'den itibaren verisinin bulunmasına karşın 2018 yılında en iyi sıralamanın Azerbaycan'a ait olduğu,
- Türkiye'nin 37. sırada yer aldığı görülmektedir.

Elma (2007) tarafından yapılan çalışmada, ülkelerin sosyo-ekonomik gelişme düzeyine GSYİH, GSMH, kentleşme, sanayileşme, yaşam kalitesi eğitim, sağlık gibi göstergelerin bir arada değerlendirilmesi ile ulaşılabileceği ifade edilmektedir. Bu bağlamda Orta Asya Cumhuriyetleri (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan) ile Türkiye sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından incelendiğinde Türkiye'nin ön plana çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte Türkmenistan'ın sosyo-ekonomik olarak bu ülkelere göre geride olduğu görülmektedir.

Orta Asya ülkelerinin kalkınma yani sosyo-ekonomik gelişim sürecinde gelişmişlik düzeyi göstergesi GSYH ile ilgili Dünya Bankası'nın 2017 yılında yayınladığı rapordaki veriler Tablo 3'te detaylandırılmıştır.

Tablo 3. Orta Asya Ülkelerinin GSYH (milyar \$), Kişi Başına Düşen GSYH (\$) ve GSYH Artış Oranları (2017)

Ülkeler	GSYH (Milyar \$)	GSYH (\$)	GSYH (Artış Oranı %)
Azerbaycan	40,7	4.131,6	0,09
Kazakistan	159,4	8.837,4	4
Kırgızistan	7,5	1.219,8	4,5
Özbekistan	48,7	1.504,2	5,2
Türkmenistan	42,3	7.355,8	6,5
Türkiye	851,1	10.540,6	7,41

Kaynak: World Bank, 2017

Tablo 3 incelendiğinde, 2017 verilerine göre sosyo-ekonomik düzey olarak Kazakistan'ın daha iyi olduğu görülmekle birlikte Türki Cumhuriyetleri içinde Türkiye, verileri bakımından yine ön plandadır. Kişi başı milli gelir bazında Türkiye'nin (10.540,6 \$) ile birinci sırada olduğu, en son sırada

ise Kırgızistan'ın (1.219,8 \$) yer aldığı görülürken GSYH artış oranında yine Türkiye birinci sırada yer alırken bu sefer Azerbaycan son sırada yer almıştır.

Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi bağlamında birçok veri barındıran BM İnsani Gelişmişlik Düzeyi Raporu incelendiğinde:

2015 yılında Türkiye 71. sıradaki yeri ile Yüksek İnsani Gelişme sınıfında yer alırken, Azerbaycan 78. ve Özbekistan 105. sırada ve aynı grupta yer almışlardır. Buna karşın, Türkmenistan 111. ve Kırgızistan 120. sırada ve Orta İnsani Gelişme sınıfında yer almıştır (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2016).

Tüm veriler göstermektedir ki, Orta Asya Cumhuriyetlerinde ve Türkiye'de sosyo-ekonomik gelişmişlik durumunda Türkiye Orta Asya Cumhuriyetlerine göre tarihsel derinliği ve demokrasi ile buluşma süresi gibi faktörlerle öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, Orta Asya Cumhuriyetlerinin Sovyet Birliği'nin yıkılması sonrasında dünya ile bütünleşme çabaları ekseninde sosyo-ekonomik gelişmişlik konusunda henüz istenilen düzeyde olmasa bile önemli ölçüde ilerlemeler kaydettiği görülmektedir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Dünya genelinde ulusal ve uluslararası yolsuzlukla mücadele politikaları uygulanmakla birlikte her ülkenin yolsuzluk seviyesi ve mücadele durumu değişiklik göstermektedir. Ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyo kültürel yapıları yolsuzlukla mücadelede önemli rol oynamaktadır. Aşağıdaki paragraflarda çeşitli ülkelerdeki yolsuzlukla mücadele ile ilgili literatüre yer verilmektedir.

Zirker'in (2017) yapmış olduğu çalışmada, Yeni Zelanda'nın yolsuzlukla mücadelede Yolsuzluk Algı Endeksinde sergilediği yüksek performansın ortaya konulması amaçlanmıştır. Yeni Zelanda'nın bu anlamda uyguladığı politikalar, sosyo-kültürel yapısı, tarihi ve coğrafi özellikleri analizi edilmiştir. Araştırma sonucunda Yeni Zelanda'nın coğrafi konumunun, eşitlikçi bir sosyo-ekonomik yapıya sahip olmasının, kültürel ve geleneksel özelliklerinin, İngiltere gibi köklü yasaları olan bir ülkeye karşı yasal ve kültürel anlamda yakın olmasının ve kendine özgü düzenleyici kamu hizmeti sunmasının yolsuzlukla mücadelede başarılı olmasının ana faktörler olarak ön plana çıktığı ileri sürülmüştür. Ayrıca çalışmada yolsuzlukla mücadele bürosunun ve polis kuvvetlerinin etkinliğinin de yolsuzluğa engel teşkil ettiği vurgulanmıştır. Buna karşın Yeni Zelanda'da özellikle son yıllarda gelir dağılımının düzensizlik göstermesi ve Panama Belgeleri Skandalı ile yabancı sermaye tekelinin ortaya çıkmasının Yolsuzluk Algı Endeksinde ülke puanını düşürdüğü belirlenmiştir.

Sovyet Birliğinin dağılması ile bağımsızlığını kazanan Gürcistan, diğer Sovyet ülkelerine nazaran yolsuzlukla mücadele reformlarını daha erken hayata geçirebilen bir ülkedir. Ayrıca Yolsuzluk Algı Endeksinde 46. sırada yer almaktadır. Gürcistan'ın uyguladığı reformları değerlendiren çalışmasında Light (2014) Gül Devrimi ile güçlü bir şekilde yönetime gelen Mikheil Saakavişi'nin politikalarını incelemiştir. Çalışmada bağımsızlık sonrasında Gürcistan Cumhuriyeti öncelikle yolsuzluğa alışmış devlet memurlarının kitlesel olarak işten çıkarılması, kolluk kuvvetlerinin

yeniden yapılandırılması ve personel politikalarında ve eğitimde köklü değişikliklerin uygulanması gibi reformlar ile ülke çapında yolsuzlukla mücadele çabası başlattığı ileri sürülmüştür.

Bir diğer çalışmada Nadiou (2013; 2017) Güney Afrika'nın yolsuzlukla mücadele politikalarını değerlendirmiştir. Çalışmada Güney Afrika'da geçmişten bu yana birçok yasa ve stratejinin ortaya konulduğu vurgulanmıştır. Yolsuzlukla mücadele konusunda gerekli politikaları sergileyen hükümet, ne yazık ki kurumlar arası denetimleri ve kurumların izlenmesi için gereken önemi ortaya koyamamıştır. Araştırma sonucunda hükümetin kurum içi ve kurumlar arası kolektif bir yapı oluşturamaması nedeniyle yolsuzlukla mücadelede tam anlamıyla bir başarı gerçekleştirmediği ortaya konulmuştur.

Hussein (2005) çok partili demokrasiye yeni geçmiş Malawi'de yapmış olduğu araştırmada ülkede yolsuzlukla mücadele dâhilinde faaliyete geçen kurumları değerlendirmiştir. Bu kapsamda ülkede Anti-yolsuzluk Bürosu, Ombudsmanlık Ofisi ve Ulusal Denetim Ofisinin faaliyetlerini ve başarı değerlendirmesini yapmıştır. Araştırma sonucunda söz konusu kurumların görevlerini tam anlamıyla yerine getirmediği, finansal hesapların denetlenemediği ve bu nedenle hesap verilebilirliği engellediği vurgulanmıştır. Ayrıca siyasi iradenin zayıf olmasının hesap verilebilirliğe olanak vermediği ve kamu fonlarının kötüye kullanıldığının denetim raporlarında gündeme gelmesine rağmen işlem yapılamadığı ortaya konulmuştur.

En az 10 yolsuzluk göstergesine sahip ülkeler kategorisinde yer alan Kanada'da yapılan çalışmada (Jain, 2017) ülkenin yolsuzlukla mücadele ile ilgili yapmış olduğu faaliyetlerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Kanada'da yolsuzlukla mücadele kapsamında planlanan Trudeau hükümetinin şeffaflığı üzerine tasarı, Ontario'da siyasi kaynak yaratma ve ihbar etme ile yurtdışında yolsuzluğun azaltılması şeklinde üç çalışmaya odaklanılmıştır. Bu çerçevede çalışma sonucunda Kanada'da varolan yolsuzluğun bir kısmı bürokratik olarak görülmüş ve siyasi iktidarın keyfi uygulamaları nedeniyle ortaya çıktığı iddia edilmiştir. Ayrıca Ontario'da seçim kaynaklarının dengeli dağılımı, Trudeau hükümetinin kamu şeffaflığını sağlaması ve yurt dışında yolsuzluk alanında etkili olunması için öneriler ortaya konulmuştur.

Singapur'un yolsuzlukla mücadeledeki başarısını ortaya koymak amacı ile yapılan çalışmada (Quah, 2017) yolsuzlukla mücadele tedbirleri için karar vericilere yol gösterilmesi amaçlanmıştır. Ülkenin politika içeriğinin literatür taraması ve analiz değerlendirmesi yapılmıştır. Araştırma sonucunda Singapur'un yolsuzlukla mücadeledeki başarısı, hükümetin iradesi ve yolsuzluk uygulamaları soruşturma biriminin bütün soruşturmaları yasa çerçevesinde tarafsız bir şekilde uyguladığı dile getirilmiştir. Karar vericilere ışık tutması konusunda ise geçmiş yolsuzluk hatalarından dersler çıkarması, bağımsız bir yolsuzlukla mücadele kurumunun kurulması ve desteklenmesi, yolsuzlukla mücadele yasalarının rakip kişilere karşı güç olarak değil tarafsız şekilde oluşturulması ve bu mücadele için sürekli çaba sarf edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Nijerya'da (Aigbovo ve Atsegbua, 2012) yolsuzlukla mücadele kapsamında 1999'dan bu yana çıkarılan yasaların etkilerinin değerlendirildiği çalışmada, en yüksek düzeydeki kamu görevlilerinin,

yasal reform uygulayıcılarının, yasa koyucularının, kalkınma ortaklarının ve akademisyenlerin görüş ve davranışları değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda alınan tedbir ve uygulamaların yolsuzlukla mücadelede etkilerinin asgari düzeyde kaldığı ortaya konulmuştur. Bu başarısızlığın nedenleri arasında siyasi irade eksikliği, kültürel faktörler, yolsuzlukla mücadelede kabul edilen yasaların yetersizliği gösterilmiştir.

Kırgızistan'da yolsuzluk mücadelesi kapsamında yapılan çalışmada (Nurmanbetova, 2012) yükseköğretimde yolsuzluk sorunları ve yolsuzlukla mücadele politikalarının etkileri araştırılmıştır. Birincil ve ikincil kaynaklar dâhilinde araştırmanın örneklemini profesörler, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ve uluslararası örgütler, kolluk kuvvetleri ve Milli Eğitim Bakanlığı temsilcileri oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda yolsuzluğun azaltılmasında, politikaların etkisiz olmasının temel nedenleri olarak siyasi irade eksikliği, istikrarlı meclisin olmaması, halk arasında farkındalığın ve uygun sosyo-ekonomik koşulların bulunmaması sayılmaktadır. Yolsuzlukla mücadele politikalarının birçok çelişki ve belirsizlik içerdiğinin öne sürüldüğü çalışmada kolluk kuvvetlerinin istikrarlı olmadığı ve iş yüklerinin genişliği nedeniyle performanslarının yolsuzluğun azaltılmasında etkili olmadığı vurgulanmıştır.

Kazakistan kamu hizmeti, yarı devlet sektörü, özel sektör, adli ve kolluk kuvvetleri gibi alanlarda 2015-2025 dönemini kapsayacak şekilde yolsuzluğa karşı eylem planları oluşturmuştur (OECD, 2017). Aynı şekilde yolsuzlukla mücadele kapsamında e-devlet sistemi süreçleri basitleştirmek, bürokrasiyi azaltmak, vatandaş ve yetkililer arasındaki etkileşimi sınırlamak için tasarlanmıştır. Bu bağlamda yolsuzlukla mücadele dâhilinde e-devlet stratejisinin etkisini ve başarısını inceleyen Sheryazdanova ve Butterfield (2017) sosyal forumları, haberleri ve üçüncü tarafların raporlarını değerlendirmiştir. Araştırma sonucunda e-devlet portalının bireylerin ve küçük işletmelerin karşılaştığı küçük çaplı yolsuzlukları önleme konusunda başarılı olmasına rağmen büyük yolsuzlukları önlemede etkili olamadığı öne sürülmüştür.

Özbekistan'da ise 2017 yılında hükümet tarafından 2017-2018 Ulusal Yolsuzluk Mücadele Programı kabul edilmiştir. Bu bağlamda "Özbek Yasal Araştırmalar Dergisi" tarafından (www.ujols.org, 06.09.2018) yapılan çalışmada Ulusal Yolsuzlukla Mücadele Programı'nda belirtilen bazı önlemlerin uygulanabilirlikleri ve etkinlikleri analiz edilmektedir. Araştırmada programın belli başlı yönleri, eğitim sektöründeki tedbirler, kamu desteği ve iletişim araçlarının rolü ele alınmıştır. Yolsuzlukla mücadelede başlangıç olarak kabul edilen programda eğitim alanındaki yetersizlik vurgulanmış olup, mücadele kapsamında kamu desteği ve kitle iletişim araçlarının da desteğinin sağlanması gerektiği savunulmuştur. Programın yeni olması sebebiyle kısa vadede Özbekistan'daki sorunun iyileştirilmesine düşük seviyelerde katkı yapabileceği ileri sürülmüştür.

Türki Cumhuriyetler içerisinde en fazla yolsuzluk oranına sahip ülke konumunda olan Türkmenistan'da, Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan export.gov kuruluşu tarafından yayınlanan rapora göre 2014 yılında parlamentoda Yolsuzluklarla Mücadele Yasası kabul edilmiştir. Birçok konuda kurallar barındıran yasa, Türkmenistan'ın zayıf yasal kurumlarından dolayı etkin olarak

kullanılmamıştır (www.export.gov). Daha sonra Türkmenistan'ın Cumhurbaşkanı Gurbanguly Berdimukhamedov 2017 yılında yolsuzlukla mücadele konusunda Yolsuzlukla Mücadele Kurumu'nu hayata geçirmiştir (www.eurasianet.org). Ülkede sebze ve meyve dışındaki ürünlerin fiyatlarının sürekli artış göstermesi ekonomik krizin derinleşmesine sebebiyet vermiştir. Bu anlamda Cumhurbaşkanı Berdimukhamedov “yolsuzlukla ilgili suçların tespitini, önlenmesini, açıklanmasını ve soruşturulmasını iyileştirmek gerektiği” ifadesinde bulunmuştur (www.eurasianet.org). 2017 Yolsuzluk Endeksi verilerine göre 180 ülke içerisinde 167. sırada yer alan Türkmenistan'ın yolsuzluk konusunda çok fazla çaba sarf etmesi ve radikal kararlar alması gerektiği ileri sürülmektedir.

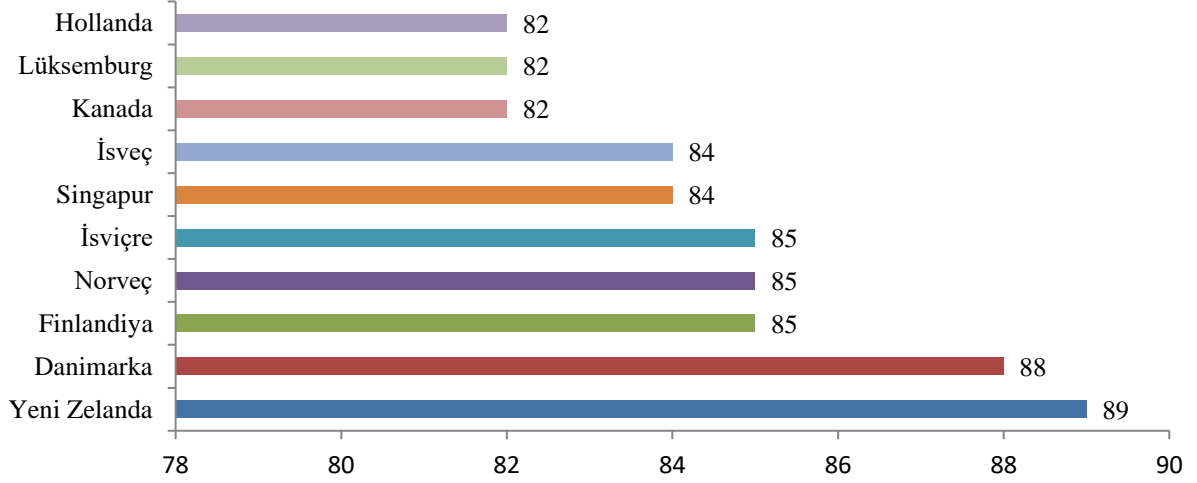
Azerbaycan'da Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu'nun yapmış olduğu faaliyetler etkinliğini sürdürmektedir. Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu her devlet kurumunu ele alarak eylem planı çerçevesinde değerlendirme yapmaktadır. Komisyon tarafından 2016 yılında yayınlanan raporda saydamlık ve şeffaflığı arttırmak, ekonomiyi canlandırmak adına yapılan bir dizi faaliyet ortaya konulmuştur (www.kaspi.az). Bununla birlikte komisyon birçok alanda hayata geçirilmesi ön görülen 2016-2018 Yolsuzlukla Mücadele Faaliyet Planını da açıklamıştır (www.antikorrupsiya.gov.az).

Türkiye'de yolsuzlukla mücadele kapsamında yapılan reformların değerlendirmesini yapan Soyaltin (2017) söz konusu reformlarda sivil yönetimin, kamu maliyesinin ve kamu alımlarının pratik uygulamasını incelemiştir. Çalışmada kamu sektörünün analizi sonucunda, hükümetin yolsuzlukla ilgili stratejiler oluşturmasına rağmen yolsuzlukla mücadele tedbirlerini, mevcut yapıları değiştirerek, kendi gücünü pekiştirecek şekilde uyguladığı vurgulanmıştır. Bu anlamda kamuda yapılan değişimin yolsuzluğu ortadan kaldırmak yerine yolsuzluğu barındırdığını ortaya koymuştur.

3. YOLSUZLUK ALGI ENDEKSİNE GÖRE TÜRKİ CUMHURİYETLERİNİN DURUMU

Uluslararası Şeffaflık Örgütü 1993 yılında kurulmuş, 1995'ten buyana her yıl Yolsuzluk Algı Endeksi adı altında küresel bir rapor yayınlayan sivil toplum kuruluşudur. Araştırma metodolojisine göre, hesaplanan endeks değerleri 0 ile 100 arasında bir değer almakta ve 0 puan *en yüksek* yolsuzluk algısını, 100 puan ise *en düşük* yolsuzluk algısını temsil etmektedir. Araştırma kapsamına giren ülkeler aldığı puanlara göre sıralanmaktadır. Sözkonusu puan, yerel ve uluslararası 13 farklı veri kaynağından yararlanılarak hesaplanmaktadır. Bu çalışmalar kamu sektöründeki yolsuzluk düzeyi ile ilgili iş adamları, sivil toplum kuruluşları ve ülkedeki uzmanların değerlendirmelerinden oluşmaktadır. 2017 yılı itibariyle Yolsuzluk Algı Endeksi 180 ülkeyi içermektedir (<https://www.transparency.org>).

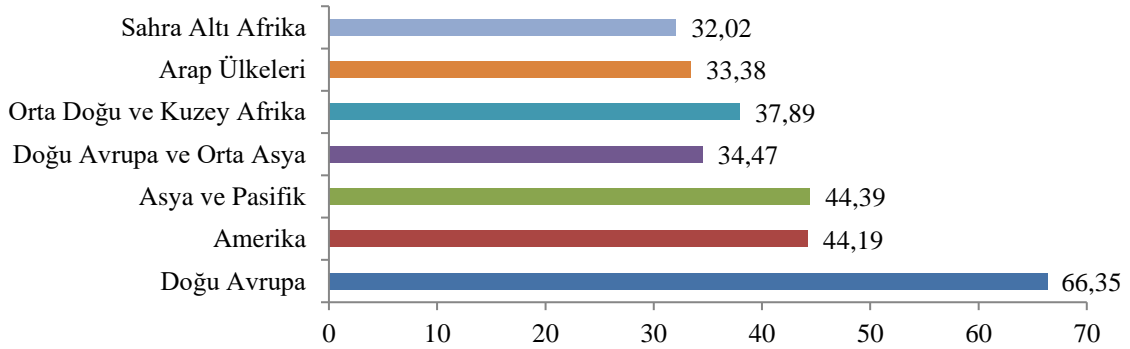
2017 yılında yayınlanan raporun sonuçlarına göre, yolsuzluğun en az olduğu 10 ülkeye ait ayrıntılı bilgiler Grafik 1'de sunulmuştur. Bu sıralamada Yeni Zelanda (89 puan) birinci sırada olup bu ülkeyi sırasıyla Danimarka (88 puan), Finlandiya (85 puan), Norveç (85 puan), İsviçre (85 puan), Singapur (84 puan), İsveç (84 puan), Kanada (82 puan), Lüksemburg (82 puan) ve Hollanda (82 puan) takip etmektedir. Görüldüğü gibi, Türkiye Cumhuriyetlerden ilk ona giren ülke bulunmamaktadır.

Grafik 1. Küresel Yolsuzluk Endeksinde GÖre En İyi Durumdaki 10 Ülke, 2017

Kaynak: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017, 05.09.2018

Yolsuzluk Endeksi'ne göre bölgelerin durumuna bakıldığında, ortalama 66,35 puanı ile *Doğu Avrupa Bölgesi'nin* dünyada en iyi durumda olduğu görülmektedir. Ardından sırasıyla, 44,19 ortalaması ile Amerika, 44,39 ortalaması ile Asya ve Pasifik, 34,47 ortalaması ile Doğu Avrupa ve Orta Asya, 37,89 ortalaması ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika, 33,38 ortalaması ile Arap ülkeleri gelmektedir. Sahraaltı Afrika 32,02 ortalaması ile bölgeler arasında en düşük performans sergileyen bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırma çerçevesinde ele alınan ülkelerin çoğunun yer aldığı Doğu Avrupa ve Orta Asya bölgesinin Algılanan Yolsuzluk Endeksinde göre orta düzeyde olduğu görülmektedir. 2017 yılı sonuçlarına göre, dünyada ülkelerin üçte ikisinden fazlasının 50'nin altında puan aldığı ve bu gruptaki ülkelerin ortalama puanlarının 43 civarında olduğu bilinmektedir.

Grafik 2. Küresel Yolsuzluk Endeksinde GÖre Bölge Ortalamaları, 2017

Kaynak: <https://www.transparency.org>, 05.09.2018

Bütün Türki Cumhuriyetlerin Küresel Yolsuzluk Endeksi kapsamında değerlendirildiği görülmektedir. Türki Cumhuriyetler kapsamında daha önce de değinildiği gibi, Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan olmak üzere altı ülke ele alınmaktadır. Bu ülkelerin Küresel Yolsuzluk Endeksinde aldığı puanların yıllara (2012-2017 yılları arasında) göre

dağılımı (Tablo 4) ve sıralamaya giren ülkeler içerisindeki yeri (Tablo 5) ayrıntılı olarak ilgili tablolarda sunulmuştur. Ayrıca, ilgili yıllar itibarıyla en yüksek puan alan ve dolayısıyla birinci sırada yer alan, en düşük performans sergileyen ve dolayısıyla en son sırada yer alan ülkelere tablolarda yer verilmiştir.

Tablo 4. Küresel Yolsuzluk Endeksine Göre Türki Cumhuriyetlerin Puanları

Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Yeni Zelanda	90	91	91	91	90	89
Türkiye	49	50	45	42	41	40
Azerbaycan	27	28	29	29	30	31
Kazakistan	28	26	29	28	29	31
Kırgızistan	24	24	27	28	28	29
Özbekistan	17	17	18	19	21	22
Türkmenistan	17	17	17	18	22	19
Somali	8	8	8	8	10	9

Kaynak: <https://www.transparency.org>, 05.09.2018

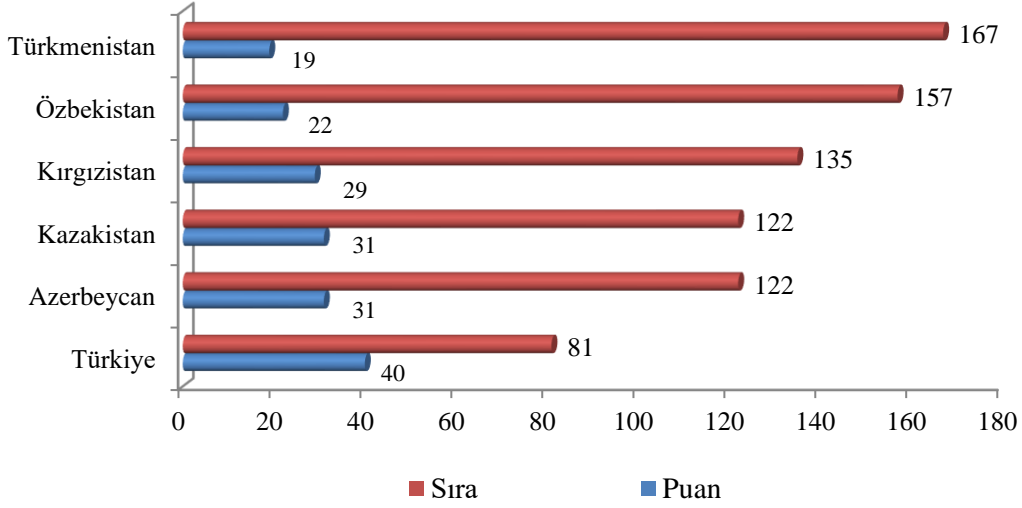
2012-2017 yılları arasında Yeni Zelanda 89 ile 91 arasında puanlarla sıralamaya giren ülkeler içerisinde ilk sıralarda yer almıştır. Diğer taraftan, Somali 8 ile 10 arasında puanlarla en son sırada yer almıştır. Türki Cumhuriyetlerin durumuna baktığımızda ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin en yüksek puana (2012 yılında 49 ve 2017 yılında 40 puan), Türkmenistan'ın ise en düşük puana (2012 yılında 17 ve 2017 yılında 19 puana) sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'yi Azerbaycan ve Kazakistan (2012 yılında 27-28 ve 2017 yılında 31 puan) takip etmektedir. Daha sonra Kırgızistan (2012 yılında 24 puan ve 2017 yılında 29 puan), Özbekistan (2012 yılında 17 ve 2017 yılında 22 puan) gelmektedir. 2012-2017 yılları arasında Türkiye hariç, tüm diğer ülkeler sıralamada pozitif yönde değişimler yaşamıştır. Türkiye Cumhuriyeti ise 2017 yılında 2012 yılına göre 27 basamak gerileyerek 81nci sırada yer almıştır. Diğer taraftan, Türkmenistan'ın durumunun çok fazla değişmediği de dikkat çekmektedir. Bu ülke 2017 yılında 2012 yılına göre sadece 3 basamak ilerleyebilmiştir.

Tablo 5. Küresel Yolsuzluk Endeksine Göre Türki Cumhuriyetlerin Sırası

Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Yeni Zelanda	1	1	2	1	1	1
Türkiye	54	63	64	66	75	81
Azerbaycan	139	127	126	119	123	122
Kazakistan	133	140	126	123	131	122
Kırgızistan	154	160	136	123	136	135
Özbekistan	170	168	166	153	156	157
Türkmenistan	170	168	169	154	154	167
Somali	174	175	174	167	176	180

Kaynak: <https://www.transparency.org>, 05.09.2018

2017 yılı itibariyle, Türki Cumhuriyetleri'nin durumuna baktığımızda Türkiye 40 puanı ile 180 ülke içerisinde 81nci sırada yer almaktadır. Azerbaycan ve Kazakistan 31 puanla 122nci, Kırgızistan 29 puanla 135nci, Özbekistan 22 puanla 157nci ve Türkmenistan 19 puanla 167nci sırada bulunmaktadır.

Grafik 3. Küresel Yolsuzluk Endeksinde GÖre Türki Cumhuriyetlerin Durumu, 2017

Kaynak: <https://www.transparency.org>, 05.09.2018

SONUÇ VE ÖNERİLER

Uluslararası alanda yapılan araştırmalar (Zirker, 2017; Light, 2014; Nadiou, 2017; Jain, 2017, Quah, 2017) gösteriyor ki birçok ülkenin belirli seviyelerde yolsuzluk sorunu bulunmaktadır. Ülkelerin yolsuzluk sorunları her ne kadar farklı nedenlere dayanıyor olsa da Yolsuzluk Algı Endeksinin Raporuna göre Türki Cumhuriyetlerin yolsuzlukla mücadele konusunda daha fazla çaba sarf etmeleri gerekmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye'nin diğer Türk Cumhuriyetlerine nazaran durumunun daha iyi olduğu söylenebilir. Söz konusu ülkeler arasında yolsuzluk seviyesi açısından en kötü seviyede Türkmenistan yer almaktadır. Türki Cumhuriyetleri içerisinde Azerbaycan ve Kazakistan'ın stratejiler oluşturması ve somut adımlar atması nedeniyle orta vadede yolsuzlukla mücadelede önemli sonuçlar alması söz konusudur (<http://www.antikorrupsiya.gov.az>). Bununla birlikte son yıllarda Türkiye'nin yolsuzluk seviyesinin artması sorunun üzerinde önemle durulması gerektiğini gözler önüne sermektedir.

Kırgızistan'ın, Özbekistan'ın ve Türkmenistan'ın yolsuzluk konusunda diğer Türk Cumhuriyetlere göre daha fazla çaba sarf etmesi gerekmektedir. Genel bir değerlendirme yapılırsa söz konusu ülkelerin ekonomik ve siyasi durumları ile sosyo-kültürel özellikleri yolsuzlukta önem arz etmektedir. Türki Cumhuriyetlerde ilk etapta ekonomik ve siyasi iradenin güçlendirilmesi daha sonra yolsuzlukla mücadele kapsamında politikalar oluşturulması, bağımsız ve spesifik yolsuzlukla mücadele ofislerinin kurulması ve hepsinden önemlisi yasalar çerçevesinde tarafsız bir şekilde yolsuzlukla mücadele sisteminin desteklenmesi gerekmektedir. Yolsuzlukla mücadele adına söz

konusu tedbirlere ilaveten kolluk kuvvetlerinin yeniden yapılandırılması, gelir dağılımında adaletin sağlanması, kamu personel sisteminde ve eğitimde köklü değişimlerin yapılması, şeffaflığın artırılması ve e-devlet sisteminin geliştirilmesi gibi uygulamaların da devreye sokulması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aigbovo, O ve Atsegbua, L. (2012). Nigerian anti-corruption statutes: an impact assessment. *Journal of Money Laundering Control*, 16(1), 62-78. DOI 10.1108/13685201311286869
- Ampratwum, E.F. (2008). The fight against corruption and its implications for development in developing and transition economies. *Journal of Money Laundering Control*, 11(1), 76-87. <http://dx.doi.org/10.1108/13685200810844514>
- Azerbaycan Yolsuzlukla Mücadele Kurumu <http://www.antikorrupsiya.gov.az/upload/file/Action%20Plan-final%20999.doc> (E.T: 06.09.2018)
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (2016). *2016 İnsani gelişme raporu*. United Nations Development Programme, Newyork, USA.
- Ciešlik, A. ve Goczek, L. (2018). Initial conditions and privatisation as causes of post-communist corruption. *Post-Communist Economies*, 30(1), 36-55. DOI: 10.1080/14631377.2017.1361693
- Cokgezen, M. (2004). Corruption in Kyrgyzstan: the facts, causes and consequences. *Central Asian Survey*, 23(1), 79-94. DOI: 10.1080/02634930410001711198
- Çaha, H. (2009). Türkiye’de yolsuzluk: Yapısal boyutlar ve uygulama. *Amme İdaresi Dergisi*, 42(1), 105-137
- Elma, F. (2007). Azerbaycan’ın son sosyo-ekonomik profili, Kafkasya ve Orta Asya Uluslararası Küreselleşme Sürecinde Ekonomik ve Uluslararası İlişkiler Kongresi, Qafaz Üniversitesi.
- <http://kaspi.az/az/azerbaycanda-korrupsiyaya-qarsi-sistemli-mubarize-aparilir/pages/pages/q/pdf/?action=disablemobile> (E.T: 06.09.2018)
- <https://www.eurasianet.org/turkmenistan-anti-corruption-body-created-to-fight-crisis> (E.T: 05.09.2018)
- <https://www.transparency.org/cpi2012/results>
- <https://www.transparency.org/cpi2013/results>
- <https://www.transparency.org/cpi2014/results>
- <https://www.transparency.org/cpi2015/results>
- https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016
- https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017
- Hughes, R. (2010). *Corruption*. ed. Jowitt, A. ve Cain. T.N. Passage of Change. ANU Press. Avustralya.
- Hussein, M. (2005). Combating corruption in Malawi. *African Security Studies*, 14(4), 91-101, DOI: 10.1080/10246029.2005.9627593
- Jain, A.K. (2017). Fighting corruption: contemporary measures in Canada. *Canadian Foreign Policy Journal*, 23(1), 93-116, DOI: 10.1080/11926422.2016.1270846
- Karağaçlı, A. (2012). *Kazakistan’ın sosyo-ekonomik yapısı*, <http://www.turansam.org/makale.php?id=4357> (Erişim Tarihi: 08.09.2018).
- Light, M. (2014). Police reforms in the Republic of Georgia: the convergence of domestic and foreign policy in an anti-corruption drive. *Policing and Society*, 24(3), 318-345, DOI: 10.1080/10439463.2013.784289
- Lučić, D., Radišić, M. ve Dobromirov, D. (2016). Causality between corruption and the level of GDP. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 29(1), 360-379, DOI: 10.1080/1331677X.2016.1169701
- Naidoo, V. (2013). The politics of anti-corruption enforcement in South Africa. *Journal of Contemporary African Studies*, 31(4), 523-542, DOI: 10.1080/02589001.2013.839369

- Naidoo, V. (2017). Measuring corruption risk in the South African Public service an institutional analysis. *African Journal of Public Affairs*, 9(6), 73-87.
- Nurmanbetova, K. (2012). *Policies to Combat Corruption in Kyrgyzstan: The Case of Higher Education*. Master of Arts, Central European University Department of Public Policy, Budapeřte, Macaristan.
- OECD (2017). *Anti-corruption reforms in Kazakhstan*. 4 th round of monitoring of the Istanbul Anti-Corruption Action Plan. <https://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-ACN-Kazakhstan-Round-4-Monitoring-Report-ENG.pdf> (E.t: 06.08.2018)
- Özçelik, Ö., Odabaşı, Y. ve Önder, H. (2010). Üçüncü dünya ülkelerinin yolsuzluk düzeylerini açıklamakta CPIA endeksi değişkenlerinin kullanılması. *Maliye Dergisi*, Temmuz-Aralık, 159, 432-443.
- Quah, J. (2017). Singapore's success in combating corruption: lessons for policy makers. *Asian Education and Development Studies*, 6(3), doi: 10.1108/AEDS-03-2017-0030
- Sandholtz W. ve Koetzle, W. (2000). Accounting for corruption: Economic Structure, *Democracy and Trade, International Studies Quarterly*, 44, 31-50.
- Sandholtz, W. ve Taagepera, R. (2005). Corruption, culture, and communism. *International Review of Sociology*, 15(1), 109-131. DOI: 10.1080/03906700500038678
- Sheryazdanova, G. ve Butterfield, J. (2017). E-government as an anticorruption strategy in Kazakhstan. *Journal of Information Technology & Politics*, 14(1), 83-94, DOI: 10.1080/19331681.2016.1275998
- Soyaltin, D. (2017) Public sector reforms to fight corruption in Turkey: a case of failed Europeanization? *Turkish Studies*, 18(3), 439-458, DOI: 10.1080/14683849.2017.1314185
- Svensson, J. (2005). Eight questions about corruption. *Journal of Economic Perspectives*, 19(3), 19-42, Summer.
- The Global Entrepreneurship and Development Institute (2018). 2018 Global Entrepreneurship Index, <http://thegeedi.org/2018-global-entrepreneurship-index/> (Erişim Tarihi: 08.09.2018).
- Türkmenistan Raporu (<https://www.export.gov/article?id=Turkmenistan-Corruption>) (E.T: 05.09.2018)
- World Bank (2018). World Development Indicators <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=KGZ#> (Erişim Tarihi: 08.09.2018).
- World Economic Forum (2017). *We waste \$2 trillion a year on corruption. Here are four better ways to spend that Money*. <https://www.weforum.org/agenda/2017/01/we-waste-2-trillion-a-year-on-corruption-here-are-four-better-ways-to-spend-that-money/> (E.T: 25.07.2018)
- Yasal Araştırmalar Özbek dergisi (<http://ujols.org/wp-content/uploads/2017/11/Anti-Corruption.pdf>) (E.T: 06.09.2018)
- Yolles, M. ve Sawagvudcharee, O. (2010). Understanding corruption. *Journal of Organisational Transformation & Social Change*, 7(2): 125-149. DOI: 10.1386/ jots.7.2.125_1
- Zirker, D. (2017). Success in combating corruption in New Zealand. *Asian Education and Development Studies*, 6(3), doi: 10.1108/AEDS-03-2017-0024.